

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวงของชุมชน
ตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเภา จังหวัดตาก

Developing Grassroot Economy by Creating Value of Royal Lotus of
Communities in Yokkrabat Subdistrict, Samngao District, Tak Province.

กรรณิการ์ บุญยัง¹ และคณะ

Kannika boonyang and parties

Received: 27 March 2023; Revised 11 April 2023;; Accepted: 27 April 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวงของชุมชน ตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเภา จังหวัดตาก” มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาบริบทพื้นที่ และการจัดการทรัพยากรบัวหลวงของเครือข่ายชุมชนตำบลยกกระบัตร 2) ศึกษาความต้องการของตลาด และแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง 3) พัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ และการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง 4) ศึกษาและพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง ใช้ระเบียบการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม และใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้แก่ กลุ่มเข้าร่วมโครงการ (คนตกงานจากสถานการณ์โควิด-19 เกษตรกรที่ต้องการอาชีพเสริม) กลุ่มไม่ได้เข้าร่วมโครงการ (ประชาชนในพื้นที่รอบข้าง) กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว กลุ่มนักท่องเที่ยว และร้านค้าในสถานที่ท่องเที่ยว เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า 1) การศึกษาบริบทพื้นที่ และการจัดการทรัพยากรบัวหลวงของเครือข่ายชุมชนตำบลยกกระบัตร เป็นพื้นที่ราบกว้าง ส่วนใหญ่เป็นชาวล้านนา ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ รายได้ส่วนใหญ่กลุ่มเป้าหมายอยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจน ในพื้นที่มีบัวหลวงเกิดขึ้นเองตามหนองน้ำธรรมชาติมีมากที่หนองจระเข้ ขนาด 800-1,200 ไร่ คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากบัวหลวงอย่างเต็มประสิทธิภาพ จากบัวหลวงที่มีมากทำให้หนองน้ำตื้นเขิน เกิดเป็นขยะ สร้างปัญหาให้กับชุมชนรอบหนอง และชุมชนที่ใช้น้ำ ด้านช่องทางส่งเสริมการท่องเที่ยว ชุมชนสามารถนำบัวมาประกอบอาหารต้อนรับนักท่องเที่ยว นำมาเป็นกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวตามฤดูกาล และทำการสื่อสาร

¹ วิทยาลัยชุมชนตาก ตำบลหนองบัวใต้ อำเภอมังคอง จังหวัดตาก เบอร์โทรศัพท์ 086 9269733

ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น เว็บไซต์ สื่อสังคมออนไลน์ Facebook, Line 2) การศึกษาความต้องการของตลาด และแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่นิยมบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ (ร้อยละ 84.44) เหตุผลที่ชอบใช้สินค้าเพื่อสุขภาพ คือ ดูแล/รักษาสุขภาพตนเอง (ร้อยละ 44.74) ส่วนของบัวหลวงที่ชื่นชอบในการนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ คือ กลีบดอกบัว (ร้อยละ 21.74) รูปแบบผลิตภัณฑ์จากดอกบัวที่ชื่นชอบ คือ การแปรรูป (ร้อยละ 21.49) คุณสมบัติจากบัวหลวงที่จะตัดสินใจซื้อ คือ สรรพคุณ (ร้อยละ 19.05) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ คือ ตนเอง (ร้อยละ 23.49) แหล่งข้อมูลที่ทำให้ทราบถึงผลิตภัณฑ์และสรรพคุณบัวหลวง คือ อินเทอร์เน็ต (ร้อยละ 42.86) ด้านแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มมี 2 รูปแบบ ดังนี้ 2.1) การนำดอกบัวหลวงมาแปรรูปเป็นอันดับแรกแล้วขยายผลไปยังส่วนอื่นๆ ของบัวหลวง 2.2) การนำบัวหลวงมาเป็นกิจกรรม เส้นทางการท่องเที่ยว เช่น เส้นทางชมดอกบัวหลวงในช่วงเดือน มิถุนายน-กันยายน กิจกรรมพายเรือ เก็บดอกบัว ไหลบัว มาประกอบอาหารถิ่น เพื่อสร้างการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชนแก่ผู้มาเยือน 3) การพัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ และการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและภาคีเครือข่ายโดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 สร้างภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการโครงการ ระยะที่ 2 สร้างภาคีเครือข่ายร่วมสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง ระยะที่ 3 หาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน จนทำให้เกิดการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงจำนวน 3 รูปแบบ คือ 1) แบบซัง 2) แบบชาหมัก และ 3) แบบเยลลี่ 4) การศึกษาและพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง มีดังนี้ 4.1) ศึกษาความต้องการของตลาด 4.2) พัฒนาผลิตภัณฑ์ และศักยภาพชุมชน 4.3) การบริหารจัดการ และการบริหารงานร่วมกันของชุมชน 4.4) จัดทำแผนธุรกิจชุมชน (CBMC) และการตลาดออนไลน์ ออฟไลน์

คำสำคัญ : การพัฒนา, เศรษฐกิจฐานราก, การสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง

Abstract

This research aims to 1) Analyze the local environment and the Yok Khabat Subdistrict Community Network's Royale Lotus Flower Resource Management 2) Research market needs and potential solutions to make Royale Lotus Flower more valuable. 3) Create product standards and network partners to create value-added products from Royale Lotus Flower. 4) Research and create Royale Lotus Flower product distribution channels. Utilizing a participatory application and mixed research approach (Mixed Method), Both qualitatively and quantitatively, with participation applied, emphasizing the process of participation. By using a specific sample selection method (Purposive sampling), including a group participating in the project. (People who lost their jobs from the COVID situation. Farmers who want additional occupations) The group did not participate in the project. (People in the surrounding area) group of tour operators tourist group and shops in tourist attractions. The research tools were interviews and questionnaires. Descriptive data analysis was performed. Statistics used in data analysis were mean, percentage, and stylistic descriptive.

Research results 1) Study of the area context and Bualuang resource management of Yokrabat sub-district community network found that it is a wide flat area. Most of them are Lanna people. Farmer and animal husbandry Most of the target group's income is below the poverty line. In the area where the lotus occurs naturally in the swamps, there are a lot of swamps in the Crocodiles, the size of 800-1,200 rai. Most people in the area do not make full use of the lotus. There are only 10 families collecting flow and showers for sale. Due to the abundance of lotuses, the swamp becomes shallow and becomes waste, causing problems for communities around the swamp. and communities that use water in terms of tourism promotion channels The community can bring lotus to cook for tourists. Take it as an activity and a seasonal tourism route. and communicate and publicize through electronic media such as websites, social media, Facebook, Line 2) Market demand study and ways to create added value from Bualuang. It was found that most of the respondents prefer healthy food (84.44%). The reason they like to use healthy products is to take care/preserve their health (44.74%). Favorite to use in product development is lotus petals (21.74%)

Favorite form of lotus flower products was processing (21.49%). Qualifications from lotus that made buying decisions were properties (19.05%). Factors influencing product purchase were themselves (23.49%). Makes me aware of Bualuang's products and benefits, namely the Internet (42.86%). There are 2 ways to create added value as follows: 2.1) Processing lotus flowers first and then extending the results to other parts of the lotus. 2.2) Bringing lotus flowers into activities. Tourism routes such as the route to see the royal lotus flowers during the month June-September Boating activities, collecting lotus flowers, flowing lotus flowers to cook local food to create learning about community culture for visitors 3) Development of product standards and creating a network of alliances to jointly develop added value from Bualuang Use the process of participation of people in the community and network partners, divided into 3 phases as follows. Phase 1 Create a network of partners to jointly implement the project Phase 2 Create a network of partners to create added value from Bualuang Phase 3 Find ways to manage resources together This resulted in the processing of Bualuang products in 3 forms: 1) brewed, 2) fermented tea, and 3) jelly. 4) Study and develop distribution channels for Bualuang products as follows: 4.1) Market demand study 4.2) Product development and community potential 4.3) Management And joint management of the community 4.4) Prepare a community business plan (CBMC) and online and offline marketing.

Keywords: Developing, Grassroot Economy, Creating Value of Royal Lotus

1

¹ Tak Community College, nongbuatai Subdistrict Mueang Tak District Tak Province, Tel: 086 9269733

บทนำ

ตำบลยกกระบัตรมีพื้นที่ติดกับดอยไม้แดง ดอยเม่น และดอยขุนห้วยห้า มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบกว้าง มีแม่น้ำวังไหลผ่านและมีหนองธรรมชาติขนาดใหญ่ เช่น หนองจระเข้ หนองจะหลอด และหนองปู่เฮียน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ ในอดีตสภาพพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันสถานการณ์ภัยแล้งทำให้น้ำไม่เพียงพอต่อการเกษตร เป็นเหตุให้ทำการเกษตรได้เพียงช่วงฤดูกาลเดียว เกิดปัญหารายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน อีกทั้งสถานการณ์โควิด-19 กลุ่มผู้ใช้แรงงานถูกหยุดการจ้างงาน เกิดปัญหาคนว่างงานเพิ่มขึ้นส่งผลให้รายได้ต่อครัวเรือนตกเกณฑ์ จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นคนในพื้นที่ต้องการมีอาชีพเสริม โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลที่ไม่สามารถทำการเกษตรได้ ประกอบกับในพื้นที่มีทรัพยากรบัวหลวงจำนวนมาก ในหนองจระเข้ที่มีขนาดใหญ่ 800 - 1,200 ไร่ บัวที่มีปริมาณมากก่อให้เกิดน้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น ส่งผลกระทบต่อการใช้น้ำอุปโภคบริโภค หน่วยงานและชุมชนในพื้นที่ต้องใช้งบประมาณในการแก้ไขปัญหา จากปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องแก้ไขเพื่อให้คนในพื้นที่มีรายได้เสริมหลังการเก็บเกี่ยว ช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากให้คนในพื้นที่ไม่ตกงาน และแก้ปัญหาเรื่องน้ำเน่าเสีย โดยการนำบัวหลวงมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าบัวหลวงมีประโยชน์ต่อสุขภาพมากมาย บัวหลวงถูกนำมาใช้ประโยชน์ตั้งแต่อดีตเพราะบัวเป็นสัญลักษณ์ของพุทธบูชามายาวนาน จึงนิยมใช้ดอกบัวในการไหว้พระ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังสามารถนำมาใช้ปรุงเป็นอาหารได้ทั้งคาวหวาน เช่น เหง้าบัวอ่อนต้มหรือตุ๋นกระดูกหมูกับเครื่องยาจีน ไหลบัว สามารถนำมาประกอบอาหารได้ทั้งสดและแห้ง เช่น การนำมาทำแกงเลียง สายบัวนำมาปรุงเป็นอาหารหรือใช้แทนผักได้หลายชนิด เช่น แกงส้มสายบัวกับปลาทุ กลิบ ดอกบัวนิยมนำไปทำเมี่ยงดอกบัว เม็ดบัวทั้งอ่อนและแก่สามารถนำมารับประทาน หรือใช้ทำเม็ดบัวต้มน้ำตาลทรายแดงผสมในเต้าฮวยหรือเต้าทึง ใบบัวหลวงนำมาใช้สำหรับห่ออาหาร ซึ่งจะช่วยเพิ่มความหอมรับประทานยิ่งขึ้น ส่วนใบอ่อนใช้รับประทานเป็นผักสดแกล้มกับน้ำพริก ใบบัวแก่เมื่อนำมาตากแห้ง ใช้เป็นส่วนผสมของยาสมุนไพรได้ เปลือกบัวนำมาใช้เป็นวัสดุในการปลูกเห็ดชนิดหนึ่ง หรือที่เรียกว่า "เห็ดบัว" ส่วนเปลือกเมล็ดและฝักแก้ไข้ทำเป็นปุย นอกจากนี้สารสกัดจากเกสรยังนำมาใช้ทำเป็นเครื่องสำอางที่เป็นตัวช่วยชะลอการสร้างเม็ดสีผิว ทำให้ผิวหน้าเต่งตึงและอ่อนนุ่ม เช่น ครีมกันแดด ครีมบำรุงผิวทั้งกลางวันกลางคืนได้อีกด้วยสรรพคุณทางยาของบัวหลวงนั้นตามตำรายาไทยระบุว่า รากและเม็ดบัว มีรสหวานเย็นและมันเล็กน้อย ช่วยบำรุงกำลัง หรือใช้ปรุงเป็นยาหอมบำรุงหัวใจ บรรเทาอาการหน้ามืด วิงเวียน ขับเสมหะ เกสรบัวหลวง ใช้บำรุงหัวใจ ทำให้ชุ่มชื้น แก้ลม แก้ไข้ ตามตำรายาจีน ใช้แก้ปัสสาวะบ่อย แก้น้ำกามเคลื่อน (ฝันเปียก) แก้กตขาวประจำเดือนมามากกว่าปกติ ดอก แก้อาการไข้ใน ช่วยให้นอนหลับ ก้านใบ แก่ริดสีดวงจมูก แก้ลมพิษ ยางจากก้านใบ และก้านดอก แก้ท้องเดิน ใช้เป็นยาห้ามเลือด ใบ ใช้ห้ามเลือด ใบอ่อน กินได้ เป็นผัก โบราณใช้ใบแก้อาการท้องอืด บดให้ละเอียด

ผสมพืชมะเขือเทศกับพริกหวาน กินให้มีลมแบ่งในการคลอตก แก่อการปวดศีรษะ เมล็ด ได้จากผักแก่ ใช้รับประทานเป็นอาหาร แก่อการท้องร่วงดีบัว (ดีบัว คือต้นอ่อนในเม็ด) มีรสขมจัด ช่วยขยายเส้นเลือดหัวใจ กรณีเส้นเลือดตีบเหง้า เป็นยาเย็น ใช้บำรุงกำลัง แก้อ่อนในกระหายน้ำ ผักบัว ได้จากผักแก่ที่แก่เมล็ดและเอาก้านออก ใช้แก้ประจำเดือนมามากกว่าปกติหรือตกเลือด แก้เป็นตะคริวที่ท้อง และห้ามเลือด นอกจากนี้การวิจัยเกี่ยวกับปัญหยาจากสมุนไพร ยังปรากฏการใช้เกสรบัวหลวง ร่วมกับสมุนไพรอื่นๆ ใน “ตำรับยาเขียวหอม” สรรพคุณ บรรเทาอาการไข้ ร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษหัด พิษสุกใส ส่วนในตำรายาจีน ใช้บัวหลวง แก้ปัสสาวะบ่อย ช่วยแก้ น้ำกามเคลื่อน (ฝันเปียก) ช่วยแก้ตกขาว แก้ประจำเดือนมามากกว่าปกติ แก้เลือดกำเดาไหล และแก้อาการท้องเสีย

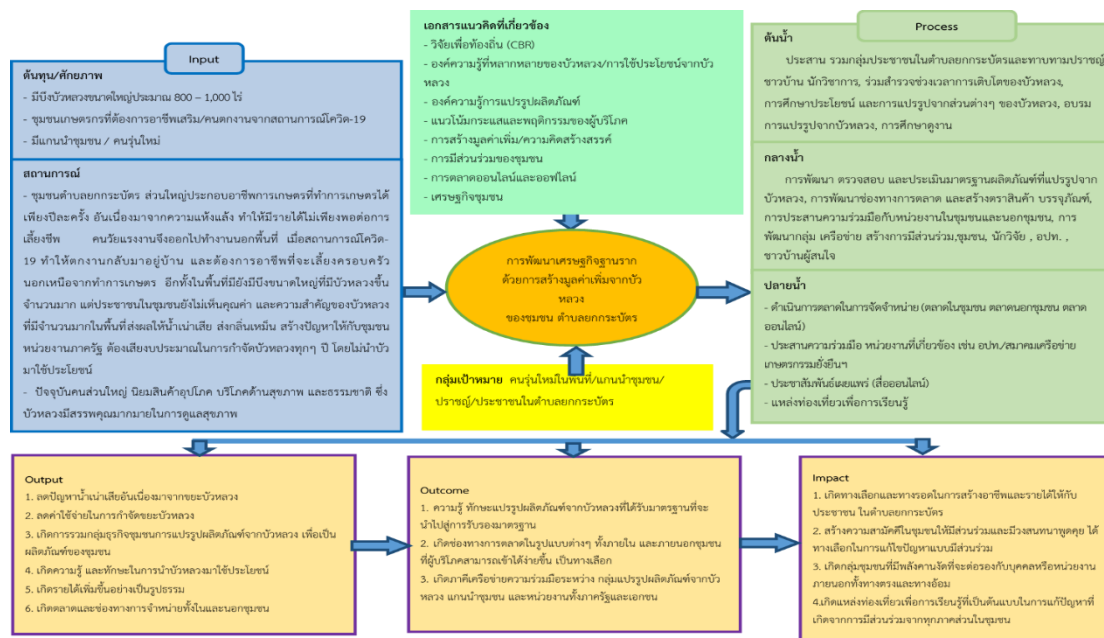
วิทยาลัยชุมชนตากและทีมนักวิจัยชุมชนได้ร่วมลงพื้นที่สำรวจข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์กับตัวแทนชุมชน ผู้นำชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ในเบื้องต้น พบว่า บัวหลวงที่มีจำนวนมากในหนองจะเข้ชุมชนไม่ได้นำมาใช้ประโยชน์ ส่งผลให้น้ำในหนองส่งกลิ่นเหม็น ก่อเกิดปัญหาแก่ชุมชน ประกอบกับสรรพคุณของบัวหลวงที่มีประโยชน์มากมายต่อสุขภาพ ดังนั้นเพื่อเป็นการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ ลดต้นทุน และแก้ปัญหาในชุมชน จึงได้นำดอกบัวหลวงมาสร้างเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ลดรายจ่ายให้กับคนในพื้นที่ อีกทั้งได้เชื่อมโยงกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการเกษตรของชุมชน เพื่อรับสินค้ามาวางจำหน่ายและประชาสัมพันธ์ไปยังหน่วยงานต่างๆ และซื้อสินค้าที่ชุมชนผลิตขึ้น เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจฐานราก สร้างรายได้กระจายสู่ชุมชน ด้วยการนำบัวหลวงมาแปรรูป รวมถึงการส่งเสริมด้านการตลาดเพื่อการดำเนินการครบวงจรต่อเนื่องและยั่งยืน ตลอดจนการใช้กระบวนการงานวิจัยพัฒนาจนเกิดเป็นสินค้าชุมชนที่ได้มาตรฐานพัฒนาชุมชน (พช.) กระตุ้นหนุนเสริมให้เกิดเป็นธุรกิจชุมชนในพื้นที่ตำบลยกกระบัตรจึงเป็นที่มาของคำถามงานวิจัยว่า “แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวงเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากชุมชนตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเงา จังหวัดตากควรเป็นอย่างไร ?”

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทพื้นที่ และการจัดการทรัพยากรบัวหลวง ของเครือข่ายชุมชนตำบลยกกระบัตร
 - 1) ศึกษาบริบทพื้นที่ ปัญหาที่เกิดจากบัวหลวง และแนวทางการแก้ไขปัญหา
 - 2) ศึกษาการจัดการทรัพยากรบัวหลวง การใช้ประโยชน์จากบัวหลวงของชุมชน
 - 3) ศึกษาช่องทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. เพื่อศึกษาความต้องการของตลาด และแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง

3. เพื่อพัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ และการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง
4. เพื่อศึกษาและพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้กระบวนการงานวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเงา จังหวัดตาก โดยการดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาบริบทพื้นที่ 2) หารูปแบบที่เหมาะสมของการสร้างนวัตกรรมจากบัวหลวง 3) พัฒนากลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง 4) หาช่องทางการจัดจำหน่ายการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง 5) สังเคราะห์ข้อมูลงานวิจัยเพื่อชุมชน 6) สรุปผลการวิจัยเพื่อจัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์

เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย

1. เครื่องมือการศึกษาบริบทชุมชน ประกอบด้วย ประชุมกลุ่ม, Time line, ปฏิทินอาหาร, ปฏิทินประเพณีวัฒนธรรม, ปฏิทินพืชผลทางการเกษตร เป็นต้น
2. การสัมภาษณ์ ทีมนักวิจัยชุมชนใช้การสัมภาษณ์ 2 แบบ ดังนี้
 - 1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกรายบุคคล (In-depth interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มประชากรในพื้นที่ เกี่ยวกับบริบทพื้นที่

2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (non-Structured interview) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย ประชากรที่เข้าร่วมโครงการ และไม่เข้าร่วมโครงการ สัมภาษณ์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดจากบัวหลวงและแนวทางการแก้ไขปัญหา ช่วงเวลาที่บัวหลวงเติบโต การจัดการทรัพยากรบัวหลวง การใช้ประโยชน์จากบัวหลวงของชุมชน

3) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observations) ใช้สังเกตกลุ่มประชากรที่เข้าร่วมโครงการ ภาควิชาที่เกี่ยวข้องในการจัดประชุมสร้างการมีส่วนร่วม การระดมความคิดเห็น เวทีคืนข้อมูลชุมชน ศักยภาพการท่องเที่ยว ศักยภาพโครงสร้างพื้นฐาน สภาพแวดล้อมทางสังคมและธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต อุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ แผนที่ กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก เป็นต้น

3. แบบสอบถามกึ่งทางการ (Questionnaire) ประกอบด้วย แบบสอบถามที่มีคำถามแบบปลายปิด (Close end) และแบบสอบถามที่มีคำถามแบบปลายเปิด (Open end) เพื่อสอบถามกลุ่มตัวอย่างเกี่ยวกับรายได้ครัวเรือน (ตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำมิติเศรษฐกิจ) แบบสอบถามศึกษาความต้องการใช้ผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง

4. อุปกรณ์สำหรับงานสนาม ประกอบด้วย โทรศัพท์มือถือ ใช้ในการบันทึกการสัมภาษณ์ ถ่ายรูป ถ่ายวิดีโอ, กล้องถ่ายรูป และสมุดจดบันทึก

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

สำหรับข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยนี้จะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) ซึ่งจะเป็นข้อมูลจากชุมชนที่ใช้ในการนำเสนอรายงานการวิจัย และข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้าจากเอกสารและวารสารอื่น ๆ ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการนำมาอธิบายผลการวิจัยเพื่อให้งานวิจัยนี้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

การวิเคราะห์ข้อมูล

ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

1. ศึกษาบริบทพื้นที่ และการจัดการทรัพยากรบัวหลวง ของเครือข่ายชุมชนตำบลยกระบัตร์

1) ตำบลยกระบัตร์ อำเภอสว่าง จังหวัดตาก ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวล้านนา มีประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นวิถีล้านนา ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนดินเหนียว แหล่งน้ำตามธรรมชาติในการอุปโภค บริโภค ได้แก่ แม่น้ำวัง หนองจระเข้ หนองจะหลอด และหนองปู่เขียน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ลักษณะภูมิประเทศ เป็นที่ราบกว้างในตอนกลางของตำบล มีเทือกเขาถนนธงชัยเป็นตัวปะทะมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย และทะเลอันดามัน ทำให้ได้รับความชุ่มชื้น

จากลมมรสุมไม่เต็มที่ รัฐต้องเข้ามาช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำ ทำให้ในพื้นที่มีแหล่งกักเก็บน้ำหลายแห่งที่เป็นของชุมชนและของสาธารณะ ซึ่งจะมีบัวหลวงขึ้นจำนวนมาก โดยหนองจะเข้เป็นหนองน้ำที่มีบัวหลวงขึ้นมากที่สุด กว้างขนาด 800-1,200 ไร่ ด้วยวิถีชุมชนที่เรียบง่าย รักสงบ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ทำให้การใช้ประโยชน์จากหนองน้ำธรรมชาติที่เป็นสาธารณะ ไม่มีการตั้งกฎกติกาในการใช้หนองน้ำแม้จะเป็นบุคคลภายนอกพื้นที่ก็ตาม

2) การใช้ประโยชน์จากบัวหลวงของชุมชน พบว่า ชุมชนไม่มีกฎกติกา/ข้อตกลงการใช้ประโยชน์จากบัวหลวงในหนองจะเข้ เนื่องจากเป็นหนองน้ำสาธารณะพื้นที่ดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลยกกระบัตร ครอบคลุมพื้นที่ 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ 3 หมู่ 4 หมู่ 6 และหมู่ 11 มีการใช้ประโยชน์หนองจะเข้ 1,133 ครัวเรือน ใช้น้ำทางการเกษตร เลี้ยงสัตว์ ตักปลา ใช้บัวหลวงประโยชน์เชิงภูมิปัญญา/วิถีถิ่น นำบัวหลวงมาไหว้พระ และกินเมล็ดบัวสด ประกอบอาหารถิ่น ได้แก่ แกงไหลบัว รากบัวเชื่อม นำมาใช้ในวิถีถิ่น ได้แก่ มวนยาสูบรักษาโรคผิวหนัง บุหรือกลีบบัวหลวง (นำกลีบดอกบัวแทนใบยาสูบ) ใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ มีเพียง 10 ครอบครัวยุคใหม่ที่เก็บไหลและฝักบัวมาขายเพื่อเลี้ยงชีพ รายได้ 200 บาท/วัน แต่ไม่ได้เก็บทุกวันเนื่องจากมีอาชีพรับจ้างทั่วไปภายในหมู่บ้าน คนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่เก็บบัวหลวงจากหนองน้ำ เนื่องจากไม่มีพาหนะ ขาดทักษะความรู้ บัวหลวงในหนองน้ำเติบโตจากเมล็ดบัวที่ทับถมตามธรรมชาติ การเก็บข้อมูล พบว่า ชุมชนยังใช้ประโยชน์จากบัวไม่เต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดองค์ความรู้ และยังไม่เห็นคุณค่าของบัวหลวง ปริมาณของบัวที่มีมากส่งผลให้น้ำเน่าเสีย ส่งกลิ่นเหม็น หนองน้ำตื้นเขิน สร้างปัญหาให้กับครัวเรือนรอบหนอง และครัวเรือนที่ใช้น้ำจากหนองจะเข้ จึงต้องมีการลอกตึ๊งบัวขึ้นมาจากหนองน้ำมาไว้ขอบหนอง เกิดเป็นขยะจากบัวหลวง อีกทั้งชุมชนขาดองค์ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง นอกจากการทำอาหารถิ่น

3) ผลการศึกษาช่องทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ชุมชนมีจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน จะมีนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มศึกษาดูงานด้านการเกษตร และ 2) กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลยกกระบัตร โดยความร่วมมือจากโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) แต่ยังไม่มีการนำบัวหลวงมาใช้ในประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่

2. ศึกษาความต้องการของตลาด และแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง

โดยใช้แบบสอบถาม กับกลุ่มผู้บริโภคและผู้ประกอบการ จำนวน 50 คน เพื่อศึกษาความต้องการในการใช้รูปแบบผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 41-46 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี ประกอบอาชีพรับราชการ ความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง ส่วนใหญ่ชื่นชอบบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ เหตุผลคือ ดูแล/รักษาสุขภาพตนเอง ส่วนของบัวหลวงที่ชื่นชอบในการนำมาพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ กลีบดอกบัว รูปแบบผลิตภัณฑ์จากดอกบัวที่ชื่นชอบ ได้แก่ การแปรรูป คุณสมบัติจาก

บัวหลวงที่จะตัดสนใจซื้อ ได้แก่ สรรพคุณ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ตนเอง และราคา แหล่งข้อมูลที่ทำให้ทราบถึงผลิตภัณฑ์และสรรพคุณบัวหลวง ได้แก่ อินเทอร์เน็ต และการแนะนำบอกต่อ ส่วนของบัวหลวงที่เคยบริโภค ได้แก่ เม็ดบัว และไหลบัว ความถี่ที่เคยใช้ผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงน้อยกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์ เคยทดลองใช้ผลิตภัณฑ์บัวหลวงจากการเปิดบูธแสดงสินค้า

ทีมวิจัยได้พัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน โดยวิธีการนำไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบทำให้ชุมชนได้รับองค์ความรู้ แนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจดทะเบียนวิสาหกิจ การยื่นเข้ารับมาตรฐานผลิตภัณฑ์สินค้าของพัฒนาชุมชนอำเภอสามเงา และการขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของอุตสาหกรรมจังหวัด ร่วมประชุมหารือ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง โดยการนำดอกบัวมาทำผลิตภัณฑ์อันดับต้นก่อน แล้วนำเอาใบมะรุมซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีมากในท้องถิ่น มีคุณสมบัติมาเป็นส่วนผสม แล้วหาภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง และหาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจาก ภาคีภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน และภาควิชาการ จนได้แนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง 2 วิธี ดังนี้

1) การทำความร่วมมือกับกลุ่มจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน และกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลยกกระบัตร นำผลิตภัณฑ์บัวหลวงมาใช้ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว ร่วมทำอาหารจากบัวหลวง รวมทั้งเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับบัวหลวงช่วงเดือน มิถุนายน – กันยายน ซึ่งเป็นช่วงที่มีบัวหลวงบานสะพรั่งเต็มหนองจระเข้เป็นอีกหนึ่งเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อสร้างเสน่ห์ให้กับพื้นที่

2) การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง จากการศึกษาความต้องการของตลาด มาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำจากดอกบัวโดยความร่วมมือจากภาควิชาการ เนื่องจากสรรพคุณของดอกที่มีมากและเป็นความต้องการของตลาด

3. พัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ และการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง

การพัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ และการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง ทีมวิจัยได้ดำเนินแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 สร้างภาคีเครือข่ายภายในชุมชนร่วมดำเนินการ โดยแบ่งออกเป็น กลุ่มคนในการทำงานวิจัย จำนวน 9 คน และกลุ่มคนร่วมดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 27 คน ใช้กระบวนการประชุมกลุ่มผู้นำในระดับอำเภอเป็นการสร้างการรับรู้ในวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อให้เกิดความสะดวกในการทำงานใช้การพูดคุยกับผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านติดต่อชุมชนเป็นรายบุคคล บางครั้งจัดกลุ่มเล็กๆ ในหมู่บ้าน เพื่ออธิบายโครงการเน้นที่วัตถุประสงค์ มุ่งแสวงหากลุ่มบุคคล กลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย กลุ่มคนตกงานจากสถานการณ์โควิด-19 กลุ่มเกษตรกรที่ต้องการอาชีพเสริม และกลุ่มเป้าหมายที่เป็นประชาชนในพื้นที่ที่จะมาเป็นผู้ร่วมดำเนินงานในโครงการ

ระยะที่ 2 สร้างภาคีเครือข่ายร่วมสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง ทีมวิจัยได้ทำการสร้างเครือข่ายภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลยกกระบัตรช่วยในการวางแผนการปรับปรุงพื้นที่โดยรอบหนองจระเข้ ที่จะทำเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชน มหาวิทยาลัยในพื้นที่ร่วมหาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง, เกษตรอำเภอสสามเงาในการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชน และสนับสนุนการพัฒนากิจการวิสาหกิจชุมชนตามมาตรการที่คณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกำหนด ซึ่งจะส่งผลทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ และพัฒนาชุมชนในการขึ้นทะเบียนและเข้ารับการตรวจมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่ได้รับรองจากทางราชการ เครือข่าย OTOP จังหวัดตากในการร่วมวางแผนการตลาด และช่องทางจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ในช่วงการทำงานวิจัยยังมีทีมผู้ประสานงานชุดสนับสนุนโครงการคอยเติมเต็มความรู้ ให้ข้อเสนอแนะ และติดตามผลการขับเคลื่อนการทำงานวิจัยเป็นระยะเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ เกิดภาคีเครือข่ายทุกระยะในการทำงานวิจัย ระยะที่ 2 ทำให้เกิดเส้นทาง กิจกรรมการท่องเที่ยวบัวหลวง และผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง จำนวน 3 รูปแบบ ได้แก่ แบบขงด้อม (ชาบัว , ชาบัวผสมมะรุ้ม) แบบชาหมัก (ชาบัวหมัก , บัวหมัก) และแบบเยลลี่ (เยลลี่บัว) ที่ได้มาตรฐาน ประกอบด้วย สูตรบรรจุภัณฑ์ ฉลากที่ได้มาตรฐาน และแบรนด์สินค้าที่เป็นของชุมชน ระยะที่ 3 หาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน ในการเข้าใช้ประโยชน์จากหนองจระเข้ จากการประชุมภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ภายในชุมชน ประกอบด้วย กำนัน ผู้นำแกนนำ องค์การบริหารส่วนตำบลยกกระบัตร กลุ่มวิสาหกิจผลิตภัณฑ์แปรรูปบัวหลวงยกกระบัตร กลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลยกกระบัตร ทำให้เกิดกฎกติกา/ข้อตกลงร่วมกันในการเข้าใช้ประโยชน์จากหนองจระเข้ ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมวางแผน ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่า เกิดความรักและหวงแหนบัวหลวง และทรัพยากรที่มีในพื้นที่

4. ศึกษาและพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง

ทีมวิจัยได้อบรมหลักสูตร CBMC ให้กับชุมชนทำให้ได้รับองค์ความรู้ ค้นหาเสน่ห์สินค้าที่เป็นตัวเด่น มองกลุ่มลูกค้าได้ชัดเจนและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย สร้างความประทับใจให้กับลูกค้า ได้ซื้อซ้ำบอกต่อ นำเสนอสินค้าตัวรอง มาร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายให้กับสินค้าตัวหลัก หาแนวทางในการค้นหาภาคร่วมพัฒนาสินค้าชุมชน เกิดแผนธุรกิจชุมชน ร่วมคิดจนได้เสน่ห์สินค้า ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ จากธรรมชาติในท้องถิ่น กระบวนการผลิตที่สะอาด ใส่ใจทุกขั้นตอน “รักสุขภาพ ต้องผลิตภัณฑ์บัวหลวงยกกระบัตร” และยังนำผลิตภัณฑ์บัวหลวงเป็นของที่ระลึกรวมอยู่ในแพคเกจการท่องเที่ยว อีกทั้งนำเอาบัวหลวงมาทำเป็นกิจกรรม เส้นทางท่องเที่ยวตามฤดูกาลเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมความงามของดอกบัวหลวง และเก็บบัวหลวงมาทำอาหารพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังได้มีช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน ได้แก่ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน, ร้านค้าในชุมชน และภายนอกชุมชน ได้แก่ ร้านค้าสวัสดิการเขื่อนภูมิพล กาดเกาะลอย ร้านค้าออนไลน์ เว็บแบ่งปัน shopee facebook : บัวหลวงชุมชน ต.ยกกระบัตร Line : @0826206775

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ชุดที่ 3 แบบสำรวจตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำ โครงการการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบั่วหลวงของชุมชนตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเภา จังหวัดตาก (ระยะหลังดำเนินการ) เปรียบเทียบรายได้ของผู้เข้าร่วมโครงการ และผู้ไม่เข้าร่วมโครงการ พบว่า จำนวนกลุ่มตัวอย่างผู้ที่เข้าร่วมโครงการมีสัดส่วนคนยากจนมากขึ้น ร้อยละ 22.22 และไม่เข้าร่วมโครงการ มีสัดส่วนคนยากจนมากขึ้น ร้อยละ 12.13 ทั้งนี้เนื่องจากสภาวะการณ์ปัจจุบัน ด้านเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ภาวะค่าครองชีพสูง น้ำมันและปุ๋ยราคาสูง ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นตามไปด้วย ด้านผลผลิตมีราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำไม่ได้ราคาเท่าที่ควร ส่งผลให้กลุ่มตัวอย่างเข้าสู่อำนาจความยากจน อีกทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ที่ผ่านกระบวนการคิดค้น ปรับปรุงจนได้ผลิตภัณฑ์ที่มีสูตรเป็นมาตรฐาน อยู่ในช่วง 2 เดือนท้ายของโครงการ รวมทั้งการขอรับรองมาตรฐาน ผลิตภัณฑ์ชุมชนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน ต้องใช้ระยะเวลาในการตรวจสอบและรับรองมาตรฐาน ตามลำดับการยื่นเสนอ ซึ่งขณะนี้อยู่ระหว่างการรอตรวจสอบมาตรฐาน อีกทั้งผลิตภัณฑ์บั่วหลวงยังเป็นนวัตกรรมใหม่ของชุมชน ผู้บริโภคต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างการรับรู้ และประชาสัมพันธ์ให้เป็นที่รู้จัก เชื่อมั่นที่จะบริโภคสินค้าของชุมชน จากการนำผลิตภัณฑ์ชุมชนไปทดลองจำหน่าย พบว่า ผู้บริโภคชื่นชอบ ช่างหมักและชาบั่วหมัก เป็นอย่างมาก โดยให้เหตุผลว่ารสชาติหวานอมเปรี้ยว ทำให้สดชื่น และเห็นถึงประโยชน์ที่จะเป็นเติมจุลินทรีย์ชั้นดีเข้าไปในลำไส้ช่วยในการขับถ่าย นอกจากนี้การดำเนินงานยังเป็นในรูปแบบกลุ่มมีการปันผลเป็นรายปี จึงทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการไม่มีรายได้เพิ่มจากผลิตภัณฑ์บั่วหลวง ภายใต้โครงการฯ แต่สิ่งที่ชุมชนได้รับเปลี่ยนแปลงนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ เกิดความร่วมมือ ลดช่องว่างระหว่างชุมชน กระตุ้นศักยภาพด้านอื่นของชุมชน เช่น การเป็นนักร้องในวงกลุ่มเยาวชน เรียนรู้กระบวนการสืบค้นข้อมูลชุมชน และการบริหารจัดการกลุ่มวิสาหกิจ

อภิปรายผล

1. ผลจากศึกษาบริบทพื้นที่ และการจัดการทรัพยากรบั่วหลวง ของเครือข่ายชุมชนตำบลยกกระบัตร

1) ศึกษาบริบทพื้นที่ ปัญหาที่เกิดจากบั่วหลวง และแนวทางการแก้ไขปัญหา พบว่า ตำบลยกกระบัตร ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวล้านนา มีประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นล้านนา มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบกว้างในตอนกลางของตำบล ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนดินเหนียว เหมาะแก่การเพาะปลูกทำการเกษตร แต่มีเทือกเขาถนนธงชัยเป็นตัวปะทะมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย และทะเลอันดามัน ทำให้ได้รับความชุ่มชื้นจากลมมรสุมไม่เต็มที่ เกิดปัญหาขาดแคลนน้ำ ทำให้สามารถทำการเกษตรได้เพียงฤดูการเดียว ในพื้นที่ พื้นที่มีหนองจะเข้ขนาด 800-1,200

ไร่ ที่มีบัวหลวงจำนวนมาก คนในชุมชนไม่มีองค์ความรู้ในการแปรรูปบัวหลวง เนื่องจากวิถีชุมชนที่ไม่พิถีพิถันกับการใช้ประโยชน์จากบัวหลวง

2) ศึกษาการจัดการทรัพยากรบัวหลวง การใช้ประโยชน์จากบัวหลวงของชุมชนพบว่า ชุมชนไม่มีกฏกติกา/ข้อตกลงการใช้ประโยชน์จากบัวหลวง เนื่องจากหนองน้ำสาธารณะ เป็นพื้นที่ดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลยกกระบัตร มีผู้เข้าใช้ประโยชน์จากหนองน้ำแต่ไม่มีผู้ร่วมดูแลรักษาหนองน้ำ หากจะใช้ประโยชน์ก็เพียงลอกตึ๊งบัวที่กีดขวางลากขึ้นไว้บนฝั่งทำให้เกิดเป็นขยะที่เกิดจากบัวหลวง ใช้ประโยชน์จากบัวหลวงในการนำไปไหว้พระ กินเม็ดบัวสด อาหารถิ่น มวนยาสูบรักษาริดสีดวงจมูก บุหรี่กลีบบัวหลวง (นำกลีบดอกบัวแทนใบยาสูบ) ใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ พบว่า มีเพียง 10 ครอบครัว ที่เก็บไหลบัวและฝักบัวมาขาย รายได้เพียง 200 บาท/วัน แต่ไม่ได้ไปเก็บทุกวัน เนื่องจากมีอาชีพรับจ้างทั่วไปภายในหมู่บ้าน อีกทั้งคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่เก็บบัวหลวงจากหนองน้ำ เนื่องจากไม่มีพาหนะ ทักษะ ความรู้ บัวหลวงในหนองน้ำเติบโตจากเม็ดบัวในหนองน้ำที่ทับถมเติบโตเองตามธรรมชาติ ชุมชนยังใช้ประโยชน์จากบัวไม่เต็มประสิทธิภาพ เนื่องจากขาดองค์ความรู้ และยังไม่เห็นคุณค่าของบัวหลวง อีกทั้งชุมชนขาดองค์ความรู้ในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง นอกจากการทำอาหารถิ่น

3) ศึกษาช่องทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า ชุมชนมีจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านชุมชนแม่ระวาน นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มศึกษาดูงาน และกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลยกกระบัตร โดยความร่วมมือจากโครงการยกระดับเศรษฐกิจและสังคมรายตำบลแบบบูรณาการ (U2T) แต่ยังไม่มีการนำ บัวหลวงมาใช้ในการประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวของพื้นที่ ดังนั้นทีมวิจัยและชุมชนประชุมร่วมกันแนะนำเมนูอาหารถิ่นเกี่ยวกับบัว และนำผลิตภัณฑ์บัวหลวงมาใช้ในการต้อนรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งควรเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเกี่ยวกับบัวหลวงช่วงเดือน มิถุนายน – กันยายน ซึ่งเป็นช่วงที่มีบัวหลวงบานสะพรั่งเต็มหนองจะเข้เป็นอีกหนึ่งเส้นทางท่องเที่ยว เพื่อสร้างเสน่ห์ให้กับพื้นที่

2. ผลจากการศึกษาความต้องการของตลาด และแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง

โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มผู้บริโภคและกลุ่มผู้ประกอบการ จำนวน 50 คน เพื่อศึกษาความต้องการในการใช้รูปแบบผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง และจัดทำผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงให้ตรงกับความต้องการของตลาด พบว่า ส่วนใหญ่ชอบบริโภคอาหารเพื่อสุขภาพ จำนวน 38 คน (ร้อยละ 84.44) เหตุผลที่ชอบใช้สินค้าเพื่อสุขภาพ คือ ดูแล/รักษาสุขภาพตนเอง จำนวน 17 คน (ร้อยละ 44.74) ดีต่อสุขภาพ จำนวน 5 คน (ร้อยละ 13.16) สุขภาพดี ส่งเสริมสินค้า และเศรษฐกิจชุมชน จำนวน 3 คน (ร้อยละ 7.89) ดีต่อตัวเองและรักษาสິงแวดล้อม จำนวน 2 คน (ร้อยละ 5.26) ช่วยให้เรามีทางเลือกรับประทานแทนอาหารขยะ ลดความเสี่ยงการเจ็บป่วยก่อนวัย และสะดวกและมีคุณภาพ จำนวน 1 คน (ร้อยละ 2.63)

การพัฒนาศักยภาพคนในชุมชน โดยวิธีการนำไปศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ ทำให้ชุมชนได้รับองค์ความรู้ แนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงนำผลวิเคราะห์จากกลุ่มผู้บริโภคและกลุ่มผู้ประกอบการ ประชุมร่วมกับกลุ่มจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายประชาชนชาวบ้านชุมชนแม่ระวานซึ่งนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มศึกษาดูงาน และกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลยกกระบัตร หาแนวทางการสร้างมูลค่าเพิ่ม ด้วยการนำบัวหลวงมาอยู่ในกิจกรรม เส้นทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การนำผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงมาใช้ต้อนรับนักท่องเที่ยว การให้นักท่องเที่ยวร่วมทำอาหารจากบัวหลวง เพิ่มกิจกรรม เส้นทางท่องเที่ยวในชุมชนตามฤดูกาลอีกทั้งการรวมกลุ่มเพื่อจดทะเบียนวิสาหกิจร่วมขับเคลื่อนพัฒนาผลิตภัณฑ์บัวหลวง การเข้ารับมาตรฐานผลิตภัณฑ์สินค้าของพัฒนาชุมชน และการขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนของอุตสาหกรรมจังหวัด มีข้อกำหนดประเภทอาหารจะต้องได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) เสียก่อน นอกจากนี้ยังได้ทำการประชุมหารือ พูดคุย เพื่อหาแนวทางร่วมกัน จนได้แนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงโดยการนำดอกบัวมาทำผลิตภัณฑ์อันดับต้นก่อน แล้วนำเอาใบมะรุมซึ่งเป็นวัตถุดิบที่มีมากในท้องถิ่น มีคุณประโยชน์มาเป็นส่วนผสม แล้วจึงหาภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง

3. ผลการพัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์ และการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง

การพัฒนามาตรฐานของผลิตภัณฑ์จากการแปรรูปชาบัวที่เพิ่มความหอมของกลิ่นชาบัวหลวง คือ การตากแห้งกลีบดอกบัวและเกสรบัวด้วยวิธีการผึ่งลมและห้ามโดนแดด หากต้องการ ชูกลิ่นดอกบัวกับพืชอื่นโดยยังคงกลิ่นหอมของบัวนั้น ห้ามนำส่วนผสมที่มีกลิ่นหอมโดดเด่นมาผสมกับบัว ในการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 สร้างภาคีเครือข่ายร่วมดำเนินการโครงการ ระยะที่ 2 สร้างภาคีเครือข่ายร่วมสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวง และระยะที่ 3 หาแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกัน จากการดำเนินงานทั้ง 3 ระยะทำให้เกิดการสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวงเกิดกิจกรรม เส้นทางท่องเที่ยวเกี่ยวกับบัวหลวง และเกิดผลิตภัณฑ์บัวหลวงของชุมชน 3 รูปแบบ ได้แก่ ชาบัว ชาบัวผสมมะรุม (ชนิดขงดื่ม) ชาบัวหมักบัวหมัก (ชนิดหมัก) และเยลลี่บัว

การสร้างภาคีเครือข่ายร่วมพัฒนามูลค่าเพิ่มจากบัวหลวงประกอบด้วยภาคีภายในและภาคีภายนอก ภาคีภายในที่เกี่ยวข้องกับโครงการ คือ 1. หัวหน้าโครงการ 2. ทีมวิจัย 3. กลุ่มเป้าหมาย ภาคีภายนอก คือ 1. ภาคีด้านวิชาการ 2. ภาคีที่หนุนเสริมด้านการตลาด 3. ภาคีกลุ่มเป้าหมายผู้ใช้ผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง สอดคล้องกับคำกล่าวของ อรทัย ก๊กผล (2552) กล่าวว่า การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึง เงื่อนไขหรือหลักการสำคัญ 3 ประการ คือการมีส่วนร่วมต้องเกิดจากความเต็มใจและความตั้งใจที่จะเข้าร่วมเพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของ

ชุมชนในการแก้ไขปัญหาตัดสินใจในเรื่องนั้นๆ อยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค และขีดความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะเข้ามามีส่วนร่วม อยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ อิสรภาพที่จะตัดสินใจว่าจะเลือกหรือจัดให้มีการมีส่วนร่วมหรือไม่ ต้องไม่เกิดจากการบังคับ หรือขู่เข็ญจากผู้ใดเหนือกว่า รวมทั้งนักวิชาการทั้งในและต่างประเทศที่ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้นขั้นแรกจะต้องเกิดขึ้นจากจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนที่ร่วมมือร่วมใจกันอย่างเต็มใจเต็มกำลังตามความรู้ ความสามารถของตนเองในการเข้าแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยร่วมกันวางแผน จัดรูปแบบ วางเป้าหมายรวมถึงการจัดหางบประมาณในการแก้ไขปัญหาของชุมชนตนเอง ตลอดจนร่วมรับ ผลประโยชน์ที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมกิจกรรมของชุมชน

4. ผลการศึกษาและพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง

จากผลการวิเคราะห์แบบสอบถาม ชุดที่ 3 แบบสำรวจตัวชี้วัดความเหลื่อมล้ำ โครงการการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มจากบัวหลวงของชุมชนตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเภา จังหวัดตาก (ระยะหลังดำเนินการ) ประชาชนในพื้นที่รอบข้างเคยนำผลิตภัณฑ์บัวหลวงมาใช้ประโยชน์ (ร้อยละ 94.20) มีรายได้ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง คือ 0-1,000 บาท (ร้อยละ 100.00) เคยนำบัวหลวงมาแปรรูป (ร้อยละ 92.75) เคยทำผลิตภัณฑ์จากบัวหลวงนำมาแปรรูป ในรูปแบบ อาหารคาว (ร้อยละ 81.58) มีรายได้จากการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากบัวหลวง รายปี 0-1,000 บาท (ร้อยละ 100.00) สอดคล้องกับคำกล่าวของ พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง (2545) กล่าวว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ หรือการเปลี่ยนแปลงผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิม จะเริ่มต้นด้วยความคิดที่ไขว่คว้า ความคิดอาจมาจากใครก็ได้ในองค์กรที่ไม่ได้มีความรับผิดชอบต่อความคิดใหม่ๆ เลย แต่นักออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดี มักจะมีแนวโน้มที่จะเป็นผู้ที่มีความคิดใหม่ๆ บ่อยครั้งเหมือนกันที่ความคิดมาจากนอกองค์กร เช่น เมื่อนักคิดค้นเขามาเสนอขาย ความคิดให้กับบริษัท ความคิดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ใหม่ บางทีอาจเกิดขึ้นในงานวิจัยผลิตภัณฑ์นั่นเองและบ่อยครั้งเป็นผลพลอยได้ของการวิจัยเพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น

ผลจากการพัฒนาที่ผู้ประสานงานชุดสนับสนุนโครงการ หลักสูตร “แผนลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายกิจการ” (CBMC) ช่องทาง Online พบว่า ชุมชนมีองค์ความรู้ในการค้นหาแหล่งสินค้าที่เป็นตัวแทน มองกลุ่มลูกค้าได้ชัดเจนและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย สร้างความประทับใจให้กับลูกค้า ได้ซื้อซ้ำบอกต่อ นำสินค้าตัวรอง มาร่วมจัดกิจกรรมส่งเสริมการขายให้กับสินค้าตัวหลักหาแนวทางในการค้นหาภาคีเพื่อร่วมพัฒนาสินค้าชุมชน เกิดแผนธุรกิจชุมชน ร่วมกันคิดจนได้แหล่งสินค้า ผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ จากธรรมชาติในท้องถิ่น กระบวนการผลิตที่สะอาด ใส่ใจทุกขั้นตอน “รักสุขภาพ ต้องผลิตภัณฑ์บัวหลวงยกกระบัตร” และนำผลิตภัณฑ์บัวหลวง วางจำหน่ายตามช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชนชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลยกกระบัตร นำผลการวิจัยไปเป็นข้อมูลพื้นฐานกำหนดนโยบาย และแผนการแก้ไขปัญหาจัดการทรัพยากร และลดความเสื่อมล้ำอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ แผนการพัฒนา ส่งเสริมการท่องเที่ยวรอบหนองจระเข้ แผนสนับสนุนการสร้างโรงเรือนให้ได้มาตรฐานของสำนักงาน คณะกรรมการอาหารและยา (อย.) เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับผู้บริโภค และจะส่งผลให้มีโอกาสได้รับ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนจากอุตสาหกรรมจังหวัด ซึ่งจะมีโอกาสในการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การต่อยอดงานวิจัยสู่การขยายผลยังพื้นที่ใกล้เคียงให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ร่วมกันทั้งระดับตำบลเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ส่งเสริมการนำส่วน ต่างๆ ของบัวหลวง มาแปรรูปผลิตภัณฑ์ เช่น ภาชนะจากใบบัว เม็ดบัวอบแห้ง เพื่อให้เป็นสินค้าตัวรองที่ อาจกลายเป็นสินค้าหลักต่อไป และชุมชนควรพัฒนาศักยภาพชุมชนในการเข้าถึงแหล่งทุนของภาครัฐ เพื่อเพิ่มโอกาสในการได้รับมาตรฐานผลิตภัณฑ์จากหน่วยงานต่างๆ

เอกสารอ้างอิง

- พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง. (2545). วิธีวิทยาการวิจัยออกแบบผลิตภัณฑ์. พิมพ์ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรรถัย กิกผล. (2552). คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับนักบริหารท้องถิ่น. กรุงเทพฯ : จรัสสินิทวงศ์การพิมพ์.